

УДК 37.017.4

О. І. Ярмолівч,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса)
ok-yarm@rambler.ru

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В МЕЖАХ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Статтю присвячено вивченню особливостей формування суспільства в сучасних умовах. Звернено увагу на існування особистості, як складової постійно суспільства, що постійно розвивається і набуття нових полікультурних якостей. Досліджено зв'язок функціонування окремої особистості, з її полікультурними якостями з розвитком і існуванням суспільства загалом і в шкільних умовах. Звернено увагу на трансформації в розумінні поняття полікультурність у молоді на прикладі студентів-практикантів, її бажання займатися проблемами існування і розвитку суспільства. З'ясовано, як актуальність, так і багатозначність терміну "полікультурність" в умовах освітнього процесу. Виявлено, що дослідження проблеми полікультурності суспільства є проблемами не тільки певної особистості, але й закладів їх перебування, шкіл.

Ключові слова: суспільство, особистість, полікультурність, полікультурність особистості, студенти-практиканти, освітній процес.

Міжнародний обмін і співпраця в різних галузях (політиці, культурі, економіці) залучає сьогодні представників різних націй до безперервної взаємодії. Такий характер взаємних відносин між народами робить актуальним виховання толерантності особистості, яка уміє жити в мирі, згоді з представниками різних націй. Толерантні відносини молоді в умовах полікультурності веде до продуктивної і ефективної взаємодії представників різних націй. Слова про толерантну поведінку молоді і продуктивні можливості цієї поведінки легко промовити або почути, але достатньо важко досягнути таких відносин. Необхідність формувати полікультурне суспільство, зорієнтоване на існування в мирних і продуктивних умовах є актуальністю нашого дослідження. Освітня підтримка полікультурного становлення молоді різної вікової складової передбачає актуальних, тобто сучасних педагогічних підходів в дослідженні, що також є підтвердженням актуальності теми статті.

Метою дослідження є виявлення умов формування полікультурної особистості в освітньому процесі. Нам досліджувався процес формування у студентів навичок полікультурності в умовах проходження педагогічної практики в шкільних умовах.

Дослідники таких галузей, як філософія, лінгвістика, психологія, педагогіка, етнографія і деякі інші займаються цією майже піковою проблемою – формування полікультурного суспільства – через формування полікультурності у сучасної особистості.

Одними з найвидатніших дослідників філософського підходу до даного питання можна назвати: М. А. Бірюкову, А. С. Капто, А. П. Садохіну, Н. Н. Федотову, Р. Г. Яновського. Питання полікультурних відносин з позицій етнопедагогіки світової бібліотеки представлені в працях: Ю. В. Арутюняна, Ю. В. Бромля, Б. С. Ерасова, А. Г. Здравомої, М. Н. Рассохи та інших.

Як ми бачимо проблеми, пов'язані з полікультурністю, дійсно є багатосторонніми проблемами, які залучали фахівців різних галузей. Безумовно проблеми формування полікультурності у сучасної особистості не могли оминати фахівці психологія. Позиція існування, дії, формування психології толерантності, соціально-психологічні особливості етнічної толерантності в полікультурному суспільстві є одним з основних об'єктів дослідження в працях: Н. А. Асташової, Г. В. Безюлевої, Г. Н. Волкова, В. А. Єршова, Н. В. Мольденгауера, Л. Л. Супрунова та інших психологів і етнопсихологів. Аналіз праць: О. В. Аракеяна, Г. С. Гершунського, Н. П. Єдигова, І. В. Жуковського, В. П. Комарова, В. С. Кукушіна, Г. В. Палаткіна, П. В. Степанов, інших дає можливість дослідити умови культури формування міжнаціонального спілкування і її складові. Така велика кількість теоретичних досліджень з даної проблеми залишає багато відкритих питань, щодо основ формування полікультурної особистості, як складової полікультурного суспільства.

В даній роботі ми зробимо спробу розкрити зміст поняття "полікультурність" з позицій педагогіки.

Більшість вітчизняних дослідників звертаються до визначень терміна "полікультурність", які дали В. І. Матіс і І. О. Мальковська в своїх працях. В. І. Матіс встановив, що полікультурність — це "сохранение и интеграция культурной самобытности личности в условиях многонационального общества, что позволяет формировать толерантные отношения между разными национальностями, воспитывать культуру межнационального общения". В свою чергу І. А. Мальковська поняття "полікультурність суспільства" пов'язує з "мультікультуральним суспільством". В. І. Мальковська не робить протиставлень між цими суспільствами, хоча і сприймає "мультікультурне суспільство" як постійне повторювання однієї і тієї ж культури з позицій її варіювання. А звідси і відмінність

сприймання, тобто за І. А. Мальковською мультикультуральне суспільство – це результат обміну етнокультурними різницями, які можливо регулювати [1: 3–4].

Існує ще одна позиція відносно існування полікультурності суспільства. За цією позицією полікультурність – це не якість суспільства, а тільки фактор її розвитку. Вважається, що це фактор, який сприяє соціально-економічному розвитку населення певної країни [1: 5].

Розповсюдженою є позиція сприймання полікультурності, виходячи тільки з терміна "культура". Більшість дослідників поняття "полікультурність" сприймає як опис країни зі складною культурною, етнічною, правовою складовою. Така позиція бачить в "полікультурності" не розвиток і формування суспільства, а дослідження вже існуючих його норм [2: 13–15].

Іще однією позицією є відношення до полікультурності, як взаємодії локальних культур, можливості їх вираження. Така етнолінгвістична, етнокультуристична позиція дає змогу розвиватись етнопедагогічній позиції, щодо формування умов взаємодії і при тому вираження полі культурного існування світу, і призводять до формування умов культурної толерантності особистості дитини [3: 1].

В даній роботі ми робимо спробу розкрити зміст поняття "полікультурність" з позицій педагогіки. В освітній галузі полікультурність пропонується сприймати, як інтеграція людини в культуру і безконфліктна ідентифікація особистості в багатокультурному суспільстві. Полікультурна освіта має відповідати умовам, які висуває суспільство, що постійно змінюється. Перш за все освіта, що формує полікультурну особистість, має дати гідну оцінку всім тим культурам до, яких відносяться діти певної групи населення. В праці Бенкса і Бенкса вказується, що полікультурна освіта складається з трьох компонентів: - всі діти мають вчитись, розвиватись в рівних умовах; - формування освітніх реформ, що сформують рівні умови в навчанні; - константний процес розвитку, втілення в освіту умов формування полікультурної особистості незалежно від її віку [4: 1].

Сьогодні освітні заклади України розробляють системи виховних, педагогічних заходів, які дають змогу м'яко, ненав'язливо формувати у учасників навчального процесу відчуття єдності полікультурного середовища. Студенти, які приходять на практику в загальноосвітні заклади також включаються в цей процес. Кожна дисципліна відбиває позицію формування полікультурності, але особливо це відноситься до дисциплін, так званого, гуманітарного блоку. Активна діяльність, проекти, фестивалі, аудиторні, поза аудиторні заходи через діалоги про культуру народів світу, народів рідної країни, її регіонів, спілкування різних поколінь, можливості поєднання різних часів дають змогу формуванню толерантності особистості з метою її існування в полікультурному суспільстві.

Аналіз вищевказаних праць дав нам змогу дійти висновку, що полікультурна освіта формує людину, здатного до активної й ефективної життєдіяльності в багатонаціональним і полікультурним середовищі, що володіє почуттям розуміння й поваги до інших культур, уміннями жити в злагоді й спокої з людьми різних національностей, рас, вірувань.

У цьому контексті, найважливішою складовою змісту загальної освіти стає культурний компонент у системі виховання особистості. Культура, у тому числі національна, розглядається як одна з основ, на якій будується зміст освіти, тому що прилучення до духовних цінностей, які були накопичені століттями, грає винятково важливу роль у формуванні особистості.

Формування полікультурної особистості з загальнолюдськими цінностями, міжнаціональними відносинами – важливе і складне питання теорії й практики освітньої роботи. Розв'язання даних завдань обумовлюється включенням в освітній процес вчителів, що мають полікультурну грамотність, тобто розуміють властивості середовища, у якому вони існують. Такий професіоналізм формується у студентів не тільки через аналіз теоретичних праць, але і в умовах практичних занять в загальноосвітніх закладах. Формування у студентів здібностей впливати на учнів, здатність здійснювати гнучкий підхід стосовно національних і культурних норм відбувається також на основі їх культурного самопізнання.

Полікультурна педагогіка пригортає увагу широких верств громадськості, оскільки виявляє і потребує адекватну педагогічну реакцію на такі проблеми: міжособистісні, між групові, міжетнічні конфлікти, різні дискримінаційні явища, класові, політичні й релігійні протиріччя в сучасному світі. Розвиток цього напрямку сучасної педагогічної науки й освітньої практики обумовлене суттю процесів демократизації й гуманізації соціального життя, прагненнями створити суспільство, у якому культивуються відповідні відносини до особистості, захист гідності й прав кожної людини. Полікультурна педагогіка походить із того, що освіта і виховання включають безліч моделей існування навчального закладу, навчальної групи, які відбивають цінності певних етнокультурних груп.

Аналіз праці О. Джуринського дав нам можливість вивести, що формування полікультурної особистості в умовах полікультурної освіти можна поділити на три групи, відповідно до реалізації цілей: плюралізм, рівність і об'єднання. 1. Плюралізм – мова йде про повагу й збереження культурного різноманіття. 2. Рівність – підтримка рівних прав на освіту і виховання. 3. Об'єднання - формування в душі загальнонаціональних політичних, економічних і духовних цінностей. Відзначимо, що при формуванні навичок полікультурності до інших культур толерантність, терпимість лише початок прилучення до інших культур. За цим повинні впливати розуміння, повага й, нарешті, активна

солідарність. Далі одержують визнання засновані на розумінні особливостей різних культур такі поняття, як взаємодія, взаємозалежність, взаємообмін [5: 21–25].

Таким чином, полікультурна освіта – це одночасно придбання знань і виховання, передача більш точної й досконалої інформації при безумовній повазі до груп етнічних меншин, подолання упереджень і заохочення терпимості, поліпшення академічних досягнень учнів з етнічних меншин, сприяння досягненню ідеалів демократії й плюралізму, які призведуть до формування полікультурної особистості. Досягнення полікультурної освіти слід розглядати як частину реалізації педагогічних зусиль. Формування полікультурної особистості відбувається при умові культурно-соціальної ідентифікації особистості. Така ідентифікація є здібністю бути відкритим для інших культур, національностей, рас, релігій [2].

Формування полікультурної особистості передбачається через полізорієнтований зміст. Сюди входять: соціокультурна ідентифікація особистості; освоєння системи понять і уявлень про полікультурне середовище; виховання позитивного відношення до багатогранного культурного оточення; розвиток навичок соціального спілкування. Майбутні освітяни, а в умовах педагогічної практики студенти-вчителі, реалізовували одне з головних освітніх завдань, результатом якого має призвести до формування полікультурності у школярів. Спроби виховання духовної культури у школярів, їх толерантності через працю з іншомовними текстами і виконанням завдань до цих текстів і було головним завданням студентів-практикантів. З періоду теоретичної підготовки студенти вже знали, що полікультурність найбільш чітко проявляється у взаємостосунках людей їх міжкультурних комунікаціях, особливо в межах представників різних національностей [6: 23–29].

Учні відповідно до програми використовували підручник "Headway", в якому є достатня кількість текстів про життя представників різних культур. Позитивною стороною цього підручника є фото біля кожного тексту. Студенти з учнями мали змогу опрацьовувати (читати, переказувати, описувати, перекладати, виконувати граматичні і лексичні завдання) ці тексти, концентруючись на педагогічних принципах ідучи крок за кроком до головної своєї мети – формування полікультурності у школярів. Полікультурність з точки зору освіти передбачає: виховання людської гідності й високих моральних якостей; виховання умінь співіснування із соціальними групами різних рас, релігій, етносів; виховання толерантності, готовності до взаємного співробітництва. При цьому головною функцією полікультурної освіти є усунення протиріччя між системами й нормами виховання й навчання домінуючих націй і етнічних меншин.

На педагогічній практиці було зайнято 42 студенти. Тільки десять з них погодились прийняти участь в проведенні експериментального навчання. Цікавими є мотивації відхилення пропонування усіх останніх студентів. Головною причиною було відчуття, що нічого не вийде – 18 студентів. 7-м студентів вважали, що підручника для такої справи недостатньо, а додатковим матеріалом може бути тільки відеоряд – різні фільми. 1-студент вважав, що не потрібно використовувати аудиторний час на виховання. 1-студент вважав, що полі культурності не існує взагалі. 5-студентів зовсім відмовились з причин не бажання виконувати додаткові завдання. Ті десять студентів, які погодились опрацьовувати тему формування полікультурності у особистості школярів, використовували тільки вже вказаний підручник, його малюнки, тексти, вправи до них. Ми спостерігали майже всі уроки, на яких були проведені додаткові заходи, а також програмні заходи. Результатами такого навчання студенти вказали: формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язки; усвідомлення важливості культурного різноманіття для самореалізації особистості; виховання позитивного відношення до культурних розходжень; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаєморозуміння.

Наше спостереження праці студентів в даному напрямку дало нам можливість відмітити формування відчуття полікультурності і у самих студентів. Ми можемо стверджувати, що процес формування полікультурності особистості є процесом обоюдним, він веде до взаємозбагачення і на рівні культур. Результатом відбувається становлення й самовизначення особистості. Створення педагогічно-сприятливих умов призводить до більш ефективного і швидкого результату. Навчальні матеріали з полікультурним освітнім урахуванням дають можливість досягти мети навчання. Культурні, виховні й освітні інтереси етнічних меншин в умовах плюралістичного культурно-національного середовища ведуть до швидкого формування полікультурності у особистості.

Однією з спроб відносно формування полікультурності є бачення особистості, як самостійної окремої одиниці. Таким чином, полікультурна освіта покликана формувати і підтримувати різноманіття великих і малих націй в умовах глобалізації сучасного світу. Виконані всіх до одної вправ є засобом збереження й розвитку етнічних культур, включення цінностей етнічних культур у практику виховання й навчання й тим самим вирішення актуальних проблем педагогіки. Сам по собі полікультуралізм в освіті допомагає звернути різноманітність суспільства в корисний фактор його розвитку, забезпечує більш швидку адаптацію людини до мінливих умов існування, допомагає йому сформувати більш багатогранну картину світу. Завдяки діалогу культур студенти можуть не тільки проводити час разом, але і віддати учням краще усвідомлення полікультурних відносин. Виконання вправ з рідної мовної культури світу. Все це глибше проникає в сутність, ментальність народу, знаходить почуття національної гідності й поваги до культурних цінностей інших народів. Крім того наявність полікультурного компонента в навчальних

дисциплінах дозволяє вирішувати подвійне завдання: стимулювати інтерес учнів до нового знання й одночасно пропонувати різні точки зору на навколишній світ.

За проведеними нами дослідженнями були зроблені наступні **висновки і перспективи подальшої праці**: - актуальними є дослідження щодо формування полікультурності суспільства і їх продовження; актуальним є дослідження формування кожної особистості, як складової полікультурного соціуму; - важливим є те, що навчальні матеріали загальноосвітніх закладів зорієнтовані на полікультурний діалог; - на жаль, ми можемо відмітити, що полікультурна освіта залишається на периферії в загальноосвітніх закладах; - відмова студентів від участі в процесі полікультурної освіти, відсутність їх зацікавленості не є відбитком необхідності інтенсифікувати наукові дослідження в даному напрямку; - керувати процесом полікультурної освіти повинні зрілі фахівці, хто володіє, у свою чергу, полікультурним мисленням; - від рівня полікультурної грамотності педагогів залежить дієвість напрямку.

Формування полікультурного суспільства через виховання полікультурної кожної особистості важливо в умовах багатонаціонального суспільства, соціальна стабільність якого залежить від полікультурності, толерантності педагогіки даного суспільства. Вважаємо рекомендувати подальші дослідження даного напрямку в галузі теорії і практики педагогіки оскільки суспільство завжди знаходиться в стані змін і потребує, як постійної підтримки, так і сприяння його розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Макаев В. В. Поликультурное образование – актуальные проблемы современной школы / Макаев В. В., Малькова З. А., Супрунова Л. Л. // Педагогика. – 1999. – № 4. – С. 3–10.
2. Васютенкова И. В. Социальное здоровье личности в поликультурной образовательной среде / И. В. Васютенкова // Здоровье и образование : материалы IV научно-практической конференции / отв. ред. Г. Е. Гун. – СПб. : ЛОИРО, 2007. – 236 с.
3. Крылова Н. Б. Очерки понимающей педагогики [Электронный ресурс] / Н. Б. Крылова, Е. А. Александрова. – М. : Народное образование, 2003. – Режим доступа : <http://www.values-edu.ru/?p=180>
4. Banks, J. (1993). Approaches to multicultural curriculum reform [Электронный ресурс] // In J. Banks and C. Banks (Eds.), Multicultural education: Issues and perspectives. – Boston : Allyn & Bacon. – Режим доступа : <http://www.edchange.org/multicultural/curriculum/steps.html>
5. Джуринский А. Н. История зарубежной педагогики : учебн. пособие для вузов / А. Н. Джуринский. – М. : ФОРУМ-ИНФРА-М, 1998. – 272 с.
6. Kymlicka W. Politics in vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 265 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Makaev V. V. Polikulturnoe obrazovanie – aktualnye problemy sovremennoy shkoly / Makaev V. V., Malkova Z. A., Suprunova L. L. // Pedagogika. – 1999. – № 4. – S. 3–10.
2. Vasyutenkova I. V. Sotsialnoe zdorove lichnosti v polikulturnoy obrazovatelnoy brede / I. V. Vasyutenkova // Zdorove i obrazovanie : materialy IV nauchno-prakticheskoy konferentsii / отв. red. G. E. Gun. – SPb. : LOIRO, 2007. – 236 s.
3. Krylova N. B. Ocherki ponimayushchey pedagogiki [Elektronniy resurs] / N. B. Krylova, E. A. Aleksandrova. – M. : Narodnoe obrazovanie, 2003. – Rezhim dostupu : <http://www.values-edu.ru/?p=180>
4. Banks, J. (1993). Approaches to multicultural curriculum reform [Elektronniy resurs] // In J. Banks and C. Banks (Eds.), Multicultural education: Issues and perspectives. – Boston : Allyn & Bacon. – Rezhim dostupu : <http://www.edchange.org/multicultural/curriculum/steps.html>
5. Dzhurinskiy A. N. Istoriya zarubezhnoy pedagogiki : uchebn. posobie dlya vuzov / A. N. Dzhurinskiy. – M. : FORUM-INFRA-M, 1998. – 272 s.
6. Kymlicka W. Politics in vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 265 p.

Матеріал надійшов до редакції 2.04. 2014 р.

Ярмолівч О. І. Полікультурність личности в рамках ее формирования.

Статья посвящена изучению особенностей формирования общества в современных условиях. Обращено внимание на существование личности, как составляющей постоянно развивающегося общества и приобретения новых поликультурных качеств. Исследована связь функционирования отдельной личности, с ее поликультурными качествами с развитием и существованием общества в общем и в условиях школы. Сделан аспект на трансформации в понимании понятия поликультурность у молодежи на примере студентов-практикантов, их желания заниматься проблемами существования и развития общества. Установлены как актуальность, так и многоаспектность термина "поликультурность" в условиях образовательного процесса. Установлено, что исследование проблемы поликультурности общества является проблемами не только отдельной личности, но и мест ее пребывания, школ.

Ключевые слова: общество, личность, поликультурность, поликультурность личности, студенты-практиканты, образовательный процесс.

Iarvolovich O. I. Formation of multicultural identity formation within its.

The article is devoted to studying the peculiarities of the society in modern terms. Attention is paid to the existence of the individual as part of society and rozvyvayuchohosya constantly acquiring new multicultural skills. Studied communication functioning of the individual, with its multi-cultural character of the development and existence of society in general and in school settings. Attention is paid to the transformation in the understanding of the concept of multiculturalism among young people as an example of its practicing, their desire to deal with the existence and development of society. Since it` is proved as the relevance and ambiguity of the term" multiculturalism" in terms of the educational process. We found that the research problem multicultural society is not only a problem of a certain individual, but also their stay institutions and schools.

Key words: society, identity, multiculturalism, multiculturalism individual, student interns, educational process.